

„LA IZVOARELE IMAGINAȚIEI CREATOARE”

**Studii și evocări în onoarea
profesorului Mircea Borcilă**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

**Editori:
Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop**

Argonaut & Eikon

Seria: PHILOGIA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LA izvoarele imaginației creatoare : studii și evocări în onoarea profesorului Mircea Borcilă / editori: Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop. – Cluj-Napoca : Argonaut, – București : Eikon , 2022. –

Bibliogr.

ISBN 978-606-085-113-4

ISBN 978-606-49-0753-0

I. Faur, Elena

II. Feurdean, Diana

III. Pop, Iulia

IV. Borcilă, Mircea (despre)

082.2(Borcilă,M.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DOI: 10.26424/978-606-085-113-4

© Autorii își asumă răspunderea pentru ideile exprimate în materialele publicate./ The authors assume all the responsibility for the ideas expressed in the published materials.

Editori: Elena Faur, Diana Feurdean, Iulia Pop

Tehnoredactare și copertă: Ioachim Gherman

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE	17
Mircea Borcilă – Un promotor ilustru al științelor culturii.....	21
Mircea Borcilă – Activitate științifică și editorială	41
REVERBERAȚII	63
Iulian Boldea Sub zodia integralismului.....	65
Sanda Cordoș Schiță de portret în mișcare	72
Alin-Mihai Gherman Trei cuvinte rare	75
Ion Istrate Cum l-am cunoscut pe Mircea Borcilă	78
Johannes Kabatek, Cristina Bleorțu Corespondența dintre Mircea Borcilă și Eugeniu Coșeriu	83
TEORIA ȘI FILOSOFIA LIMBAJULUI.....	121
Mircea Flonta Abordarea naturalistă și abordarea istoric-culturală a cercetării limbajului în viziunea lui Eugeniu Coșeriu	123
Jesús Martínez del Castillo La filosofía hecha lingüística	145

CUPRINS

Dumitru-Cornel Vîlcu Sensul celor patru – o conversație imaginară despre poezie (și înțelegerea omului in-actual)	169
Floarea Vîrban Lingvistica [integrală] – știință eidetică?	206
HERMENEUTICĂ ȘI SEMIOTICĂ	227
Lucia Cifor Statutul și identitatea hermeneuticii literare	229
Aurel Codoban Trei întâlniri teoretice cu poeticianul Mircea Borcilă	239
Göran Sonesson On the Borders of Metaphorology: Creativity Beyond and Ahead of Metaphors	247
Jordan Zlatev, Tapani Möttönen Semiotica cognitivă și lingvistica cognitivă	277
LINGVISTICĂ, PRAGMATICĂ ȘI POETICĂ	315
Maria Aldea Termeni de gramatică. O abordare lexicografică	317
Iulia Bobăilă La metáfora científica y la anulación de la incongruencia. Implicaciones traductológicas	333
Oana Boc Poezia lui Gherasim Luca – armonia unei lumi dizarmonice. O abordare funcțional-tipologică	344
Eugenia Bojoga Dezbaterea limbă română sau „moldovenească” în spațiul online rusesc	364

CUPRINS

Pompiliu Crăciunescu O tainică relianță: poetician – poet	396
Daniela Filip La nature sémantique de l'ironie textuelle. Une approche de la perspective de l'intégralisme linguistique	407
Rodica Frențiu Tipologia textuală și discursul hagiografic	423
George Dan Istrate Metafora în terminologia artelor vizuale în română și italiană.....	441
Mariana Istrate Substitute stereotipice ale coronimelor în limbajul publicitar al turismului	454
Victoria Jumbei Configurații semantice cognitive în <i>Povestea lui Harap-Alb</i> de Ion Creangă	469
Mihai Lisei Cuvântul scris și fotografia în reportajul de ziar. Modalități de analiză	480
Rodica Marian Subiectul absolut al artei și alteritatea creatoare	498
Ion Mării Note lexicografice	513
Nicoleta Neșu Câteva observații legate de rolul profesorului-vorbitor de limbă maternă în traducerea pedagogică utilizată în predarea limbilor străine.....	533
Cristian Pașcalău Modul orfic în poezia lui Teofil Răchițeanu. O abordare în lumina poeziei antropologice.....	543

CUPRINS

Iulia Pop Prolog de Nichifor Crainic. O lectură în cheie „semantic-logică” (Revelații la cursul de poetică)	569
Liana Pop Parcours métaphoriques: de l’écrit à l’oral	574
Maria Ștefănescu, Mircea Minică O privire, din perspectiva lingvisticii coșeriene, asupra vocabularului religios reflectat în dicționarele generale de limbă	580
Emma Tămâianu-Morita Beyond the Poetic: Exploring the General Mechanisms of Textual Sense Construction	592
Flavia Teoc The Theory of Discourse Poiesis in <i>Perpetua’s Passion</i>	619
Maria-Alexandrina Tomoiagă Desemnarea metaforică a <i>vieții</i> în limba română	641
Cristina Varga Metaforele conceptuale ale socializării online în limba română	669
Dina Vîlcu The Religious Element and the Language of the 1989 Revolution in Romania. An Integralist Approach	689
INTERFERENȚE CULTURALE	709
Doru Radosav Cărțile sfinte și retorica sentimentului religios	711
Ion Taloș Despre întâlnirile dintre culturi și efectele lor	720

CUPRINS

Rudolf Windisch Mircea Borcilă macht Eugenio Coseriu in Cluj-Napoca bekannt	725
FOTOGRAFII.....	745
LISTA CONTRIBUTORILOR	759
TABULA GRATULATORIA.....	787

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TABLE OF CONTENTS

FOREWORD	17
Mircea Borcilă – An Illustrious Promoter of Cultural Sciences	21
Mircea Borcilă – Scientific and Editorial Activity	41
REVERBERATIONS	63
Iulian Boldea Under the Sign of Integralism	65
Sanda Cordoș A Portrait Sketch in Motion	72
Alin-Mihai Gherman Three Rare Words	75
Ion Istrate How I Met Mircea Borcilă	78
Johannes Kabatek, Cristina Bleorțu Correspondence Between Mircea Borcilă and Eugenio Coseriu	83
THEORY AND PHILOSOPHY OF LANGUAGE	121
Mircea Flonta The Naturalistic Approach and the Historical-Cultural Approach to Language Research According to Eugenio Coseriu	123
Jesús Martínez del Castillo Philosophy Made Linguistics	145

TABLE OF CONTENTS

Dumitru-Cornel Vâlcu <i>The Sense of Four – An Imaginary Conversation on Poetry (and the Understanding of the In-actual Man)</i>	169
Floarea Vîrban [Integral] Linguistics – an Eidetic Science?	206
HERMENEUTICS AND SEMIOTICS	227
Lucia Cifor The Status and Identity of Literary Hermeneutics	229
Aurel Codoban Three Theoretical Encounters With the Poetician Mircea Borcilă	239
Göran Sonesson On the Borders of Metaphorology: Creativity Beyond and Ahead of Metaphors	247
Jordan Zlatev, Tapani Möttönen Cognitive Linguistics and Cognitive Semiotics	277
LINGUISTICS, PRAGMATICS, AND POETICS	315
Maria Aldea Grammar Terms. A Lexicographical Approach	317
Iulia Bobăilă The Scientific Metaphor and the Cancellation of Incongruency. Translation Implications	333
Oana Boc The Poetry of Gherasim Luca – The Harmony of a Disharmonious World. A Functional-Typological Approach	344

TABLE OF CONTENTS

Eugenia Bojoga The Romanian vs. "Moldovan" Language Debate in the Russian Online Space	364
Pompiliu Crăciunescu A Mysterious Reliance: Poetician–Poet	396
Daniela Filip On the Semantic Nature of Textual Irony. An Approach in the Light of Linguistic Integralism	407
Rodica Frentiu Textual Typology and the Hagiographic Discourse	423
George Dan Istrate Metaphor in the Terminology of the Visual Arts in Romanian and Italian	441
Mariana Istrate Stereotyped Substitutes of Coronyms in the Language of Tourist Advertising	454
Victoria Jumbei Semantic-Cognitive Configurations in <i>Povestea lui Harap-Alb</i> by Ion Creangă	469
Mihai Lisei The Written Word and the Photo in the Newspaper Report. Possibilities of Analysis	480
Rodica Marian The Absolute Subject of Art and the Creative Alterity	498
Ion Mării Lexicographical Notes	513
Nicoleta Neșu Some Observations Regarding the Role of the Native Speaker Teacher in Pedagogical Translation Used in Foreign Language Teaching	533

TABLE OF CONTENTS

Cristian Pașcalău The Orfic Mode in the Poetry of Teofil Răchițeanu. An Approach in the Light of Anthropological Poetics	543
Iulia Pop “Prolog” by Nichifor Crainic. A Key Reading in Logical Semantics (Revelations in the Poetics Course)	569
Liana Pop Metaphorical Pathways: From Writing to Oral	574
Maria Ștefănescu, Mircea Minică Some Remarks on E. Coseriu's Structural Semantics and its Relevance for Lexicographic Definitions	580
Emma Tămâianu-Morita Beyond the Poetic: Exploring the General Mechanisms of Textual Sense Construction	592
Flavia Teoc <small>BCU Cluj / Central University Library Cluj</small> The Theory of Discourse Poiesis in <i>Perpetua's Passion</i>	619
Maria-Alexandrina Tomoiagă The Metaphorical Designation of <i>Life</i> in the Romanian Language	641
Cristina Varga Conceptual Metaphors of Online Socialization in Romanian	669
Dina Vilcu The Religious Element and the Language of the 1989 Revolution in Romania. An Integralist Approach	689

TABLE OF CONTENTS

CULTURAL INTERFERENCES	709
Doru Radosav	
The Holy Books and the Rhetoric of Religious Feeling	711
Ion Talos	
On the Encounters Between Cultures and Their Effects	720
Rudolf Windisch	
Mircea Borcilă Makes Known	
Eugenio Coseriu in Cluj-Napoca	725
PHOTOS	745
THE LIST OF CONTRIBUTORS	759
TABULA GRATULATORIA	787

BCU Cluj / Central University Library Cluj

GEORGE DAN ISTRATE¹

METAFORA ÎN TERMINOLOGIA ARTELOR VIZUALE ÎN ROMÂNĂ ȘI ITALIANĂ

1. În literatura de specialitate, *limbajele sectoriale* sunt considerate o varietate de limbi cu un vocabular specific care este folosit de anumite grupuri de persoane, de obicei socio-profesionale, în anumite situații, pentru a comunica conținuturi, noțiuni, subiecte de specialitate². De obicei, ele sunt denumite și cu termenii: *limbi sau limbaje speciale, subcoduri, tehnolecte*. În sensul larg, sintagma definește și un tip special de lexic argotic, deoarece nu este pe deplin înțeles de nonexperții dintr-un anumit sector de activitate (Berruto 2004: 114). Ne gândim la zidarii ambulantei medievale care, pentru a păstra secretele meseriei lor, au inventat un cod profesional secret, cu o funcție criptică, voit de neînțeles pentru cei care nu-l cunosc. Astfel, au fost excluși din comunicare străinii sau persoanele care ar fi putut să le afle secretele meșteșugului lor.

2. Terminologia referitoare la artele vizuale include cuvinte care sunt folosite atât în limbajul de specialitate, cât și în cel comun. Cu toate acestea, doar o parte din termenii acestui domeniu poate fi caracterizată prin univocitate și monoreferențialitate, în condițiile în care unele lexeme au sensuri multiple, ceea ce constituie, în principiu, un factor de ambiguitate. Chiar dacă există lexeme care au legătură cu alte sectoare (*formă, conținut, idee, reprezentare, compoziție, distanță, perspectivă, unghi, menisc*), sensul se realizează contextual, ceea ce face posibil procesul de dezambiguizare. Contextul situațional, adică toți factorii externi care, într-un moment și într-un loc dat, condiționează producerea și înțelegerea unui mesaj lingvistic, determină ștergerea oricăror echivocuri semantice. Există adesea interferențe lexicale cu științele umaniste (*accent, conținut, expresie, gamă, formă, temă, idee* etc.) și, în mod izolat, se constată termeni

¹ Universitatea de Arte și Design, Cluj-Napoca; distrate@hotmail.com.

² [https://www.treccani.it/enciclopedia/linguaggi-settoriali_\(Enciclopedia-de-It%27Italiano\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/linguaggi-settoriali_(Enciclopedia-de-It%27Italiano)/) (accesat: 17.07.2022).

tangențiali cu alte discipline, precum chimia, fizica, mineralogia, matematica (*aditiv, aluminiu, alabastru, înălțime, anilină, axă* etc.). În sfârșit, există termeni puțin cunoscuți sau necunoscuți nespecialiștilor care se dovedesc a fi univoci din punct de vedere semantic (*statuie, portret, basoreliev* etc.). Din aceste considerente, chiar dacă este formată dintr-un număr limitat de cuvinte, vom aborda terminologia artelor vizuale în calitatea sa de cod specific, bine definit, inclus în clasa limbajelor sectoriale (Istrate 2018: 682).

3. Prezenta cercetare pornește de la termenii înregistrați de noi în *Glossario delle arti visuali* (Istrate 2020). În cele ce urmează, ometem lexicul specific doar sectorului vizual, care este monosemantic, și vom lua în considerare termenii rezultați dintr-un proces de resemantizare (sau redeterminare semantică). Este vorba de o schimbare a sensului unui cuvânt, definită tehnic drept *resemantizare funcțională*. În practică, așa cum afirma Gheno (2020: *passim*), sectorul de realitate la care se referă un anumit cuvânt este extins sau redus, sau doar unele nuanțe diferă față de sensul de bază. Consecința directă este crearea de noi termeni specifici într-un anumit domeniu de activitate, printr-un împrumut terminologic, de obicei intern. Se ajunge, deci, la denumirea unui obiect nou, dintr-un anumit sector, cu un cuvânt deja existent.

3.1. În aceste cazuri, transferul denumirii unui obiect către altul se produce printr-o metaforă terminologică (Bădulățeanu 2018: 38, Feurdean 2015: 177, Mincu 2017: 271, Chiș 2009: 122), proces favorizat de asemănarea sau analogia dintre cele două obiecte. Fenomenul poate fi considerat fundamental în formarea lexicului terminologic metaforic. Mecanismul de transfer combină două noțiuni în virtutea elementelor lor comune, neglijând diferențele. Studiile de specialitate citate mai sus consideră că fiecare metaforă conține trei elemente necesare: entitatea care trebuie denumită, cea care îi dă numele și caracteristica comparabilă, care face posibilă analogia dintre cele două. Analogiile pe baza cărora se realizează transferul semantic în artele vizuale sunt de tip referențial. Acest fenomen poate fi explicat dacă apelăm la teoria comunicării a lui Roman Jakobson (1963), conform căreia funcția referențială (sau denotativă) se realizează atunci când mesajul este orientat în mod preponderent asupra referentului. Spre deosebire de metafora literară, care poate avea diverse interpretări, metafora terminologică păstrează, așadar, funcția referențială, aceasta fiind asigurată de o analogie care domină grație „transparentei” sale (Bidu-Vrăncianu 2012: 34). Adesea noul sens coexistă cu cel al

lexemului care a servit drept bază a transferului, fără a se crea confuzie. Iată un exemplu ilustrativ pentru limba italiană:

(1) Paganini suonava il *violino*.
Paganini cânta la vioară.

(2) Lo scultore lavora il marmo con il *violino*.
Sculptorul lucrează marmura cu burghiul.

În exemplul (1) este vorba despre un instrument muzical, iar în (2) același lexem denumește un tip de burghiul cu forma asemănătoare instrumentului muzical. Rezultatul procesului metaforic este ușor de recunoscut pentru vorbitorii unei anumite limbi materne. În schimb, pentru un străin, noul sens rareori poate fi tradus, deoarece mecanismul metaforic nu mai funcționează în celălalt sistem lexico-semantic și, prin urmare, devine intraductibil. Totuși, în cercetarea noastră, pentru a veni în sprijinul celor care fac traduceri din acest domeniu, ne propunem să facem o comparație între termenii metaforici din artele vizuale din limba italiană și limba română, încercând să depistăm, acolo unde este posibil, corespondențe la nivelul resemantizării.

3.2. Teoriile semanticienilor Lakoff și Johnson (Lakoff și Johnson 2007: *passim*), aduc argumente în favoarea dimensiunii nonretorice a metaforei, întrucât însuși modul nostru de a gândi și de a vorbi este metaforic, iar structura metaforică a conceptelor noastre este reflectată în limba pe care o utilizăm. În comunicarea de zi cu zi, funcționarea metaforei este posibilă datorită analogiei și se consideră că reprezintă un element constitutiv fundamental al experienței noastre cognitive. Utilizarea metaforei într-un anumit domeniu lexical vizează precizia terminologică și sistematizarea conceptuală. Interpretarea și decodificarea metaforei terminologice nu necesită un efort intelectual deosebit, deoarece, în momentul introducerii ei, analogia facilitează înțelegerea contextuală. Astfel, după consacrarea termenului prin intermediul unei metafore convenționale (ex. *piciorul* unei piese de mobilier = partea pe care se sprijină un obiect, precum corpul pe picioare), analogia este recunoscută ca relevantă atât pentru experții în domeniu, cât și pentru vorbitorul comun. Acest lucru este posibil tocmai pentru că sunt folosite cuvinte din lexicul cotidian și noua accepție este înțeleasă intuitiv.

3.3. Metafora reprezintă o metodă eficientă de comunicare pentru vorbitori, având ca efect organizarea sistematică a vieții noastre de zi cu zi. Gândirea și limbajul omului sunt condiționate de modul de percepere a

lumii: procesul perceptiv determină sinteza informației senzoriale în forme dotate cu sens, cărora le aparțin și metaforele. În terminologia artelor vizuale metaforele se referă în special la formă, mai precis la aspectul exterior al unui obiect, reținându-se trăsături suficient de edificatoare pentru a caracteriza obiectul.

3.4. Asocierea dintre imaginile percepute și cele considerate pertinente are loc prin similitudine sau analogie și, la nivel verbal, se materializează prin extensiune semantică. Unii dintre acești termeni figurați și-au pierdut aspectul lingvistic inventiv și au devenit parte a lexicului comun. De regulă, există o motivație externă a fenomenului, ținând cont de faptul că, în general, metasemia este, în lingvistică, procesul prin care un cuvânt își schimbă sensul sau capătă unul nou (trecând, de exemplu, de la cuvânt monosemantic la cuvânt polisemantic)³. Fenomenul se produce prin atenuarea sensului primar al cuvântului și apariția unor sensuri derivate.

4. În evidențierea termenilor metaforici, pornim de la sensul propriu (sau literal) al cuvintelor, mai ales atunci când sunt puțin cunoscute, și apoi menționăm sensul figurat pe care îl exprimă (pentru limba italiană conform definițiilor consemnate mai ales în Vocabularul Treccani și în Enciclopedia italiană Treccani online, iar pentru limba română în DEX). Se poate constata că sensul figurat rămâne, totuși, legat de cel propriu, iar relația dintre cele două lexeme se bazează pe asemănările dintre anumite elemente constitutive ale sememelor. În sectorul pe care l-am studiat, cele mai frecvente forme metaforice devin termeni datorită unui număr limitat de procese lingvistice, pe care încercăm să le grupăm în categorii omogene, așa cum reiese din lista pe care o propunem atenției. Pentru a realiza studiul nostru comparativ, ne limităm la acei termeni care au corespondenți în ambele limbi, pentru că nu putem compara concepte ce nu au nimic în comun. Vom porni de la cuvântul din română, consemnând originea termenului, și vom da apoi corespondentul italian cu etimonul respectiv, reținând paralelismul semantic.

A. Metafore antropomorfe (termeni care evocă figura umană):

cap (< latină *caput*, *-pītis*) = *testa* (sinonim *capo*) (< latina târzie *testa*, deja cu sensul metaforic *craniu*, *cap*; la origine avea însă semnificația

³ A se vedea, în acest sens: <https://www.treccani.it/vocabolario/metasemia/> (accesat: 17.07.2022).

recipient din ceramică, ciob de ceramică, de teracotă ori de cărămidă)⁴ (Prin extensiune) Extremitate a unui obiect, nume dat părților extreme ale unui obiect; reprezentare figurativă a capului uman sau a unui animal, mai ales în scopuri artistice.

capitel (< it. *capitello*, lat. *capitellum*) = *capitèllo* (< latină *capitèllum*, diminutiv de la *capitulum*, care, la rândul său, este diminutiv de la *caput*, -*pītis* „cap”) Partea superioară a coloanei sau a stâlpului pe care se sprijină arhitrava sau arcul, cu funcție decorativă.

capriciu (< fr. *caprice*, it. *capriccio*) = *capriccio* (cu o formă învechită *caporiccio*, compusă probabil din *capo* = cap și *riccio* = creț) Compoziție al cărei mod de realizare este neobișnuit, bizar, fantezist. În general, sensul este: ‘bizazerie, gust ciudat, extravagant’. În română se folosește în special în domeniul muzicii, în italiană însă și în artele figurative și definește o compoziție neobișnuită, ciudată, plină de fantezie, cu o anumită libertate în realizare. Adăugăm o explicație ce ține de credințele culturale: în mentalitatea populară se credea că părul creț este consecința extravaganței excesive a minții. O altă ipoteză, puțin plauzibilă, ar fi derivarea din cuvântul *capra*, considerat un animal cu puțină inteligență și cu un comportament ciudat.

coastă (< lat. *costa*) = *costola* (< latină *târzie costūla*, diminutiv pentru *costa*; cu sens similar și augmentativul *costollone*) În general: dungă, latură, parte. (Sens specializat) Fiecare dintre grinzile care formează osatura transversală, de rezistență, a unei cupole; în română aria de folosire se limitează doar la bordajul unei nave.

fațadă (< fr. *façade*) = *facciata* (derivat din *faccia*) Fața sau partea exterioară principală a unei clădiri, atât ca structură murală, cât și în soluțiile sale arhitecturale.

fronton (< fr. *fronton*) = *frontone* (augmentativ pentru *fronte*; din lat. *frōns*, *frōntis*) Element arhitectonic format dintr-o cornișă de formă curbă sau triunghiulară, deasupra intrării principale a unui edificiu; element arhitectural decorativ deasupra unei porți, a ușilor, a ferestrelor.

gât (< sl. *glūtū* = înghițitură) = *collo* (< lat. *cōllum*) Parte a unor obiecte, a unor piese etc. care prezintă asemănare cu gâtul. (Prin extensiune, mai ales în italiană) Partea inferioară a capitelului.

picior (< lat. pop. *peciōlus* < latină clasică *petiōlus*, diminutiv pentru *pes*, *pedis*, „picior”) = *piede* (< lat. *pes*, *pēdis*) (Prin analogie) Nume dat unor părți ale unor obiecte care seamănă cu piciorul (1) și care servesc ca

⁴ Cf. <https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php?lemma=TESTA100> (accesat: 17.07.2022). <https://www.treccani.it/vocabolario/testa1/> (accesat: 17.07.2022).

suport, ca element de susținere, de fixare; partea de jos, masivă, a unei construcții, a unui zid.

unghie (< lat. *ungla* = *ungula*) = *unghia* (< lat. *ungŭla*) Daltă cu tăișul oval sau rotund, folosită în diverse lucrări de tâmplărie, sculptură. În română termenul este regional (Moldova și Bucovina).

ureche (< lat. *auricula*, pop. *orŭcla*) = *orecchia* și *orecchione* (augmentativ pentru *orecchia* < lat. *auricŭla*) (Prin extensiune) Porțiune ieșită în afară dintr-o zidărie, amenajată pentru a ușura fixarea unei fereaste sau uși, pentru a susține un ornament.

tors (< fr. *torse*, it. *torso*) = *torso* (lat. *tardo tursus* < lat. class. *thyrsus* < gr. $\theta\upsilon\rho\sigma\varsigma$) Sculptură reprezentând partea superioară a corpului omenesc, fără membre (și fără cap); trunchiul (gol al) corpului omenesc: un tors de marmură al Afroditei.

trunchi (< lat. *trunculus*) = *fusto* (< lat. *fŭstis* „bastone”) (Prin extensiune) Partea centrală și predominantă a unei coloane grecești (între soclu și capitel), al cărei element vertical o constituie. Sinonime în română *trup*, *corp*; sinonime în italiană *tronco*².

vână (< lat. *vena*) = *vena* (< lat. *vena*) (Figurat) Fiecare dintre dungile înguste de altă culoare, de pe suprafața marmurei, care se detașează pe un fond de culoare diferită; nervură.

venatură (< it. *venatura*) = *venatura* (< derivat din *vena*²) Ramificație de vine, dungulițe de altă culoare, de obicei pe suprafața marmurei, a unei pietre etc.

B. Metafore de natură zoomorvă (termeni derivați din analogia cu forma sau caracteristicile unor animale):

bucraniu (< lat. *bucranium*, fr. *bucrane*) = *bucranio* (< lat. târzie *bucranium*, gr. $\beta\omicron\upsilon\kappa\rho\acute{\alpha}\nu\iota\omicron\nu$, compus din $\beta\omicron\upsilon\varsigma$ «bou» și $\kappa\rho\acute{\alpha}\nu\iota\omicron\nu$ «craniu») (În arhitectură) Este un motiv ornamental, reprezentând un cap de bou împodobit cu ghirlande de flori, panglici.

capră (< lat. *capra*) = *capra* (< lat. *capra*) **1.** Sistem de lemne încrucișate, care servește la susținerea schelelor de lucru, a unor platforme; **2.** Structură formată din trei stâlpi uniți într-o piramidă, cu mecanism de ridicare a greutăților în vârf; **3.** (Doar în italiană) Șevalet: suport de lemn, cu două sau trei picioare, folosit de pictori pentru a susține masa sau pânza de pictat; **4.** (Doar în română, o dezvoltare metaforică independentă) Instrument pentru măsurat distanțe, asemănător compasului (format din două șipci așezate în unghi, unite printr-o a treia șipcă pentru susținere) și care are, de obicei, o deschidere de doi metri.

căprior (< lat. *capriolus*) = *capriata* (derivat de la *capra*) Fiecare dintre bârnele lungi, așezate două câte două, în formă de unghi cu vârful în sus, făcând parte din scheletul acoperișului unei clădiri; structura portantă

a acoperișurilor clădirilor, de forma triunghiulară, din lemn, fier sau beton armat; preferat în trecut, pentru simplitatea sa, în bisericile franciscane; denumește structura portantă a acoperișurilor clădirilor; armătură.

coadă de rândunică = *Coda di rondine* Se spune despre orice obiect care se termină în două puncte, folosit în tâmplărie pentru a îmbina ferm două elemente; este una dintre cele mai puternice moduri de a îmbina la unghi drept două bucăți de lemn; (În română) *strung* sau *freză coadă de rândunică* = instrument pentru ghidaje.

corn (< lat. *cornu*) = *cornu* (lat. *cōrnu*) (Prin analogie) Extremitate în formă de corn; parte a unor construcții, unelte în formă de *corn*¹; *cornul abundenței* = *cornucopia* (< latina târzie *cornucopia*, lat. clasică *cornu copiae* „cornul abundenței”). **1.** Inițial, unul dintre coarnele caprei Amalthea, doica lui Jupiter; **2.** Decor în formă de corn umplut cu fructe, simbol al hranei și al abundenței; de obicei, este reprezentat precum un recipient mare, în formă de corn, din care se varsă fructe, legume, flori sau monede.

echină (< fr. *échine*, it. *echino*) = *echino* (< grecescul *ἐχίνοσ*, care înseamnă „arici spinos”) Parte a capitelului doric, cu profil curbiliniu convex, de forma unei castane întredeschise. Mulură convexă în sfert de cerc, situată imediat sub abaca unui capitel doric; ovă.

urs (< lat. *ursus*) = *orso* (< lat. *ursus*) În italiană, prin extensiune, o unealtă de mână, din piatră tare, cu care se degroșează marmura; în română (o dezvoltare metaforică independentă, regional) fiecare dintre grinzile longitudinale ale unui pod de lemn; fiecare dintre stâlpii care susțin talpa prispei la casele țărănești.

osatură (< it. *ossatura*, cf. fr. *ossature*) = *ossatura* (derivat din *osso* < lat. *ossum*) **1.** Totalitatea oaselor unui vertebrat; schelet; **2.** Schelet sau structură de rezistență a unei construcții (precum arcurile diagonale, arcurile duble sau proeminente, cele ale bolții); (Figurat) Constituție internă, structură, alcătuire (a ceva); *charpente* (= șarpantă), *armatura* (= armătură).

taur androcefal (< lat. *taurus*) = *Toro androcefalo* (< lat. *taurus*) (În sintagmă; despre statui reprezentând animale) Taur cu cap uman, motiv decorativ frecvent în special în arta mesopotamiană; giganți hibridi, încununați de o tiară grea cu coarne, emblemă a divinității, cu un chip uman.

C. Metafore fitomorfe (de o formă preluată din lumea vegetală, având o funcție decorativă sau structurală):

cipolin (< it. *cipollino*) = *cipollino* (derivat diminutival din *cipolla* = ceapă, prin analogie cu venaturile cepei) **1.** Marmură albă care conține mică sau alte minerale colorate, preponderent verzui sau cenușii, în

straturi ce traversează roca; **2.** Motiv decorativ oriental pentru porțelanuri, compus din frunze, fructe și flori.

lob¹ (< fr. *lobe*) = *lobo* (< gr. λοβός) **1.** Diviziune, prelungire, excrescență a unei frunze, a unei petale sau a unei sepale, separată de rest prin creștături adânci; **2.** (Prin extensiune) Element de construcție în formă de arc de cerc, care, combinat cu alte elemente asemănătoare, formează un arc compus.

frunză (lat. *frondia* < *frons*, -*ndis* = ramură cu frunze) = *foglia* (< lat. *fōlia*, plural neutru pentru *folium* = frunză) Motiv ornamental folosit în toate domeniile artei, ca și în scrierea din secolul al XII-lea, pentru literele capitale; *Frunza de acant* (= *foglia d'acanto*) Motiv utilizat pe scară largă în arhitectura clasică greacă, arhitectura romană, arhitectura romanică, arhitectura neoclasică și arhitectura eclectică; ornament utilizat în tâmplărie.

palmă² (< fr. *palme*) = *palma* (< lat. *palma*) **1.** Ramură de palmier, considerată ca semn al biruinței; **2.** Motiv ornamental în formă de ramură de palmier.

palmetă (< fr. *palmette*) = *palmetta* (diminutiv pentru *palma²*) Motiv ornamental reprezentând o frunză de palmier sau de acant, stilizată.

vinietă (varianta **vignétă**) (< fr. *vignette*) = *vignetta* (< fr. *vignette*, diminutiv pentru *vigne* = *vigna¹*) Motiv ornamental de la începutul sau de la sfârșitul unei cărți sau al unui capitol; în manuscrisul medieval, cadrul vegetal decorat cu frunze, în mare parte de viță de vie, care sunt uneori intercalate cu figuri grotești.

D. Metafore derivate din forma, în general, geometrică:

scoică (< sl. *skolika*) = *conchiglia* (< lat. *conchylium*, < gr. κογχύλιον „conca”) Ornament în sculptură, imitând scoica de mare, utilizat pe scară largă în Renaștere și în Baroc; cochilie de melc; obiect de forma scheletului calcaros al scoicii.

cruce (lat < *crux*, -*cis*) = *croce* (< lat. *crux*, -*cis*) **1.** Figură sau desen în formă de cruce, având diferite semnificații; **2.** Simbol al credinței creștine; **3.** Instrument de pedeapsă; **4.** (În română) model de cusătură pe umăruliei.

cruciuliță (< *cruce* + suf. -*uliță*) = *crocetta* (< *croce* + suf. -*etta*) **1.** (Prin extensiune) (În română) Model de cusătură pe umăruliei; **2.** (Română și italiană) Medalion în formă de cruce; **3.** (În italiană) Instrument care permite meșterului desenator să se apropie de modelul realizat de artist; sistemul crucii ilustrează bine conceptul de performanță academică ca simplă traducere mecanică a ideii plastice a artistului de către artizan.

torsadă (< fr. *torsade*) = *treccia* (< lat. **trichia* < gr. τριχία «coardă, funie») **1.** În arhitectură, motiv decorativ, pictat sau sculptat, care imită aspectul unei împletituri de panglici sau frânghii; **2.** Franj răsucit în spirală,

care ornează draperii, perdele. (Observație: și în italiană se folosește termenul de origine franceză *torsade*, cu sensul de motiv ornamental în formă de funie).

volută (< fr. *volute*, it. *voluta*) = *voluta* (< lat. *voluta*, derivat din *volutus*, participiu trecut al verbului *volvere* «volgere» = a răsuși) În arhitectură, motiv ornamental (numit și arici) constând dintr-o spirală formată din elemente preponderent geometrice, dar uneori și naturalistice precum frunzișul, vița de vie și altele asemenea; este caracteristic diferitelor stiluri, dar mai ales clasic, baroc și neoclasic; în arhitectură, în special capitulurilor ionice și compozite.

E. Metafore care proiectează experiențele noastre zilnice în domeniul terminologiei vizuale:

arabesc (< fr. *arabesque*, it. *arabesco*) = *arabesco* (derivat din *arabo* + suf. *esco*) Motiv decorativ cu linii și curbe, constând din diverse figuri (linii, frunze, flori) împletite simetric; fel de ornamentație caracterizată prin minuțiozitatea motivelor, preponderent geometrice sau vegetale, stilizate, desfășurate în desene repetate și strânse, așa cum s-a întâmplat în arta popoarelor islamice, în special a arabilor.

cina cea de Taină (sintagmă metaforică) = *cenacolo* (din latinescul *cenaculum* 'sala de mese') (În italiană, prin antonomază) Locul unde Iisus a mâncat ultima cină cu Apostolii; (Prin extensiune) un tablou reprezentând *Cina cea de Taină* a lui Iisus și a Apostolilor.

graffito (< it. *graffito*) = *graffito* (< *graffiare* = a zgâria) Inscripție sau desen executat prin zgâriere pe monumentele antice; (Sens curent, mai ales la plural) Inscripții zgâriate pe pereți.

grotesc (< fr. *grotesque*, it. *grottesco*) = *grottesco* (> *grotta* + suf. *-esco*) Gen de ornamentație de origine romană, reintrodus în epoca Renașterii, constând dintr-o decorație fantastică, pictată sau sculptată, alcătuită din motive geometrice vegetale, animale și personaje (bizare) îmbinate cu arabescuri; nume (folosit mai ales la plural) cu care a fost desemnat un anumit tip de decorare a pereților, care derivă din cele din *Domus aurea* ale împăratului Nero, ale cărei bolți, îngropate sub ruinele băilor lui Traian și Titus, au fost explorate de către artiștii Renașterii (de unde și numele).

lunetă (< fr. *lunette*, it. *lunetta*) = *lunetta* (< *luna* + suf. *-etta*) Element arhitectonic de forma unei bolți semicilindrice care străpunge partea inferioară a unei cupole; deschidere în formă de arc sau o porțiune de zid delimitată de un arc, care se află deasupra unei uși sau a unei ferestre; mozaic, frescă sau basorelief care împodobește adesea elementul arhitectural omonim.

meandru (< fr. *meandre*) = *meandro* (< gr. Μαίανδρος, lat. *Maeandrus* și *Maeander*; de la numele unui râu din Asia Mică, care deja în greacă și latină indica caracteristicile șerpuitoare ale cursului său) **1.** Bucă, sinuozitate, cotitură (a unui drum); **2.** Motiv ornamental grec (sculptat sau pictat) format din linii frânte sau curbe, sugerând stilizarea unor valuri de apă.

nervatură (< fr *nervature*, germ. *Nervatur*, it. *nervatura*) = *nervatura* (< *nervo* + suf. *-tura*), vezi *ogiva* sau *costollone*. Nervatura poate fi un simplu element constructiv ascuns în masa zidului (ca în arhitectura romană), dar, mai des, este plasată la vedere (ca și în arhitectura gotică), devenind un element decorativ important.

macchiaioli (< it. *macchiaioli*) = *macchiaiolo* (derivat din *macchia* = pată, în sensul pe care îl are în pictură) Artist aparținând unei școli picturale toscane din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care a folosit o tehnică bazată pe impresia imediată a imaginii, redată prin pete de culoare contrastante; termen folosit pentru prima dată în sens peiorativ (în *Gazzetta del Popolo*, cu ocazia primei expoziții din 1861), indică mijlocul de exprimare preferat pentru traducerea valorii subiective a impresiei, adică stropul de culoare, clarobscurul.

pietă (< it. *pietà*) = *pietà* (< latina *pietas*, derivat de la *pius* „pio³”) **1.** Sentiment de participare dureroasă la nefericirea celorlalți; **2.** În iconografia creștină reprezentarea, specific catolică, în artele plastice, a Fecioarei, cu trupul lui Iisus adult, după răstignire, pe genunchi sau în brațe; pictură sau sculptură, inspirată de patimile lui Isus Hristos, ilustrând tema plângerii lui.

umbrire (< *umbră*) = *ombreggiare* (derivat din *ombra*) În tehnica desenului, gravării, picturii, a da relief imaginilor cu umbre și clarobscur. Culoare, nuanță închisă, întunecată.

urzeală (< *urzi* + suf. *-eală*) = *orditura* (< *ordire*= a urzi, cu suf. *-tura*) Alcătuire, conformație, structură; (Prin extensiune) Ansamblul elementelor care alcătuiesc o structură de susținere, liniile esențiale ale unei opere.

velatură (< it. *velatura*) = *velatura* (< *velare* = a acoperi (cu un vâl) + suf. *-tura*) În pictură, a acoperi ușor o suprafață de altă culoare cu o nuanță diluată, pentru a obține anumite tonuri sau efecte de transparență; culoare clară și transparentă aplicată pe o suprafață mai densă pentru a reda clarobscurul; *glasu* translucid, dar și puțin voalat.

5. În cercetarea noastră am plecat de la premisa că în limba italiană metafora terminologică în domeniul artelor vizuale este bine reprezentată, având în vedere că domeniul profesional cuprinde numeroase sectoare: pictură, sculptură, ceramică, arhitectură, design. În lista termenilor, atâta

timp cât nu se poate face o diferență netă între artist și artizan, artă și meșteșug, artefact și manufact, am inclus și metaforele cu rol denominativ care trimiteau la instrumente și abilități tehnice specifice, materiale sau tehnici folosite. Am încercat printr-o analiză comparativă între limba română și limba italiană să urmărim în ce măsură există corespondențe la nivelul termenilor metaforici în cele două limbi romanice. Am constatat următoarele situații:

a) Corespondență perfectă atunci când termenul din limba română este un împrumut din italiană: *Pietà, macchiaiolo, graffiti*.

b) Corespondență semantică atunci când este vorba de italianisme adaptate fonetic: *velatură, cipolin, capitel*.

c) Corespondențe semantice cu termenii italieni, când în română, conform dicționarelor, provin din franceză și italiană: *echină, tors, capriciu, lunetă, grotesc, volută*.

d) Corespondențe semantice când termenii pătrund prin filieră franceză: *arabesc, bucraniu, meandru, vinietă, palmetă, fronton*.

e) Corespondențe semantice datorate originii comune din limba latină: *ureche, corn, urs, unghie* (cu mențiunea că termenul pentru dalta cu tăișul oval sau rotund, folosită în diverse lucrări de tâmplărie, sculptură, în română este regional).

f) Corespondențe ca urmare a etimologiei multiple: *nervatură* (< fr. *nervature*, germ. *Nervatur*, it. *Nervatura*).

În concluzie, menționăm că am reținut în confruntarea termenilor doar faptul că aceștia apar printr-un proces metaforic, fără a aprofunda cum și când s-a petrecut acesta. Dar corespondențele semnalate sunt o mărturie a circulației cuvintelor în timp și spațiu, chiar atunci când acestea rezultă în urma unei metaforizări realizate încă de la origini, în limba latină clasică sau în cea târzie, sau mai târziu, independent în cele două limbi romanice. Important rămâne faptul că, așa cum consemna Dorina Chiș (2009: 126):

„Metafora este, într-o oarecare măsură, un simbol al culturii epocii respective, cultură care se reflectă atât în limbajul cotidian, cât și în cel științific. Metaforele științifice urmează, *grosso modo*, spiritul timpului și interacțiunea dintre ele, într-o anumită epocă, este sesizabilă”.

Chiar dacă unii termeni metaforici sunt împărtășiți cu alte sfere de activitate sau funcționează alături de cuvintele de uz comun care i-au generat (*gât, coastă, picior, ureche*), ei nu rămân doar o etichetă denominativă, susceptibilă de a crea confuzie, deși natura lor este polisemantică. Pentru utilizatorii unui anumit sector, reprezintă un mod

viu și expresiv de comunicare a mesajelor, deoarece metafora contribuie la modelarea, la conceptualizarea și la denumirea conceptelor specializate.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE. SURSE ELECTRONICE

Bădulețeanu, Cosmin (2018), *Metafore conceptuale în limbajul financiar. Studiu de caz: reflectarea în articole financiare de popularizare a crizei financiare din Ucraina*, în „Actele Colocviului Național al Școlii Doctorale ‘Alexandru Piru’”, Craiova, Editura Universitaria, p. 38–48.

Berruto, Gaetano (2011), *Prima lezione di sociolinguistica*, Roma-Bari, Laterza.

Bidu-Vrânceanu, Angela (2010), *Terminologie și terminologii II*, București, Editura Universității din București.

Chiș, Dorina (2010), *Metafora în limbajul specializat*, în „Filologia modernă: realizări și perspective în context european. Limbă, limbaj, vorbire” (In memoriam acad. Silviu Berejan și acad. Grigore Vieru). Ediția a 3-a, 10–12 noiembrie 2009, Chișinău, Institutul de Filologie, p. 122–129.

DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediție revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.

Feurdean, Dana Maria (2015), *Il linguaggio economico nella stampa italiana. Dagli aspetti teorici alla prassi didattica dell'italiano come Ls*, în Radica Nikodinovska (ed.) *Parallelismi linguistici, letterari e culturali*. Facoltà di filologia „Blaže Koneski”, Università „Ss. Cirillo e Metodio”, Skopje, Boro Grafika, p. 173–198.

Gheno, Vera, *Così una parola può cambiare significato*. <https://linguinsta.com/2020/05/16/vera-gheno-cambiamento-significato-o-parole-significato/> (accesat: 17.07.2022).

<https://www.dizionario-latino.com/dizionario-latino-italiano.php> (accesat: 17.07.2022).

Istrate, George Dan (2020), *Glossario delle arti visuali*, Pisa, ETS.

Istrate, George Dan (2018), *I termini della scultura. Proposta per un glossario italiano-romeno*, în „Questiones Romanicae VI”, Szeged, Jate Prece „Jozsef Attila” Tudományi Egyetem Kiado, p. 149–168.

Jakobson, Roman (1966), *Essais de linguistique générale*, Paris, Minuit.

Lakoff, George și Johnson, Mark (2007), *Metafora e vita quotidiana*, Milano, Bompiani.

Marcu, Florin și Maneca, Constantin (1986), *Dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei.

Mincu, Eugenia (2017), *Metafora în terminologia medicală*, în „Anuar de Lingvistică și Istorie literară”, LVII, p. 271–281. <http://alil.>

academiaromana-is.ro/wp-content/uploads/2019/03/EUGENIA-MINCU-Metafora-%C3%AEn-terminologia-medical%C4%83.pdf (accesat:17.07.2022).

MDA = *Micul dicționar academic*. Ediția a II-a. Academia Română, Institutul de Lingvistică. București, Editura Univers Enciclopedic, 2010. <https://dexonline.ro/sursa/mda2> (accesat:17.07.2022).

NODEX = *Noul dicționar explicativ al limbii române*. București, Editura Litera Internațional, 2002. <https://dexonline.ro/sursa/nodex> (accesat:17.07.2022).

Treccani, Giovanni, *Enciclopedia italiana online* <https://www.treccani.it/enciclopedia> (accesat:17.07.2022).

LA METAFORA NELLA TERMINOLOGIA DELLE ARTI VISIVE IN RUMENO E IN ITALIANO (Riassunto)

Nella nostra ricerca siamo partiti dal presupposto che in italiano la metafora terminologica nel campo delle arti visive è ben rappresentata, dato che l'ambito professionale comprende molti settori: pittura, scultura, ceramica, architettura, design. Nell'elenco dei termini, poiché non è possibile fare una netta distinzione tra artista e artigiano, arte e artigianato, artefatto e manufatto, abbiamo inserito anche metafore con ruolo denominativo che si riferivano a specifici strumenti e abilità tecniche, materiali o tecniche utilizzate. Attraverso un'analisi comparativa tra rumeno e italiano, si è cercato di scoprire fino a che punto vi siano corrispondenze a livello di termini metaforici nelle due lingue romanze. Le corrispondenze analizzate sono una testimonianza della circolazione delle parole nel tempo e nello spazio, anche quando derivano da una metaforizzazione operata fin dalle origini, in latino classico o tardo, o, successivamente, qualche volta indipendentemente, nelle due lingue romanze esaminate.

Parole chiave: linguaggio settoriale, metafora terminologica, arti visuali, corrispondenze, italiano, rumeno.